

Demokraatia mõtestamine ja arendamine Eestis

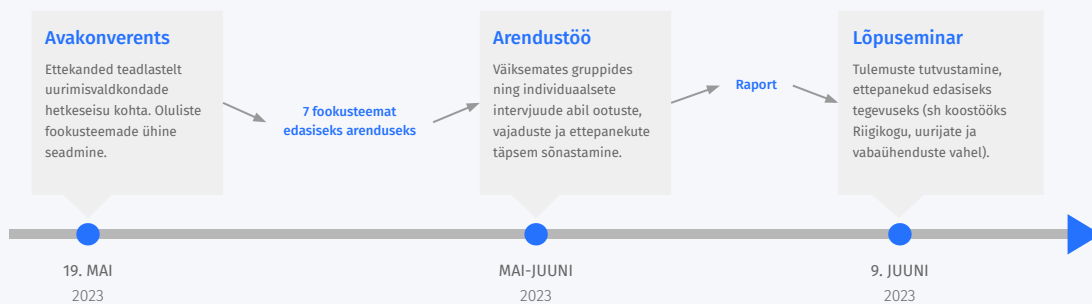
KOKKUVÕTE PROTSESSIST

Demokraatia
Arendamise
Keskus

Koostamine

Raport sündis lühikesest **koosloome-protsessist**, kuhu olid kaasatud teadlased Eesti ülikoolidest, Riigikogu Kantselei, vabaühendused ning erinevad demokraatiaekspertid. Suuremate kohtumiste vahel toimus töö teemagruppides ning individuaalsed intervjuud.

Protsessi korraldust juhtis **Demokraatia Arendamise Keskus**. Keskus on [DD sihtasutuse](#) all tegutsev vabaühenduste ja Tartu Ülikooli Johan Skytte poliitikauuringute instituudi koostöös loodud mittetulunduslik üksus, mille eesmärk on edendada demokraatiat.

Raport koostati projekti raames, mida rahastas Norra toetuste **Aktiivsete Kodanike Fond**, mida vahendab **Avatud Eesti Fond** koostöös Vabaühenduste Liiduga.

Koostööpartnerid

Fotod: **Paul Kuimet** ja **Unsplash**. Ikoonid: **Flaticon**

Sisukord

Sissejuhatus	4
Mõtestamine: alusteadus, rakendusteadus, seire	7
Valideerimine: avalik arutelu, piloteerimine	13
Arendamine: institutsionaliseerimine	16
Mis edasi saab?	19
<i>Lisa 1: protsessis osalenud inimesed</i>	20

Sissejuhatus

Demokraatiatele on fundamentaalselt kaks suurt ohtu: demokraatia vastased (nii sisemised kui välised) ja **stagnatsioon**. Vastastega antud protsess ei tegelenud.

Stagnatsioon on aga oht ainult seepärast, et maailm **muutub**. Kui ei muutuks, ei peaks ka demokraatlike institutsioone muutma. Ent muutub tehnoloogia (sotsiaalmeedia, digitaalne ajakirjandus, tehisintellekt), looduskeskkond (kliima, reostus, elurikkuse kadu), majandus (globaliseerumine, ebavõrdsus), kultuur, teadus ja palju muud.

Kõige enam omab stagneerivat mõju demokraatlikele süsteemidele üks väga inimlik nähtus: **võim**. Võim mitte ainult ei korrumppeeri, vaid selle saavutamise ja hoidmise nimel on alati olnud valmis institutsioone õõnestama, nende nõrku kohti otsima ja ära kasutama. Selles mõttes käib demokraatiates pidevalt **võidurelvastumine** – ühtpidi ehitatakse ja arendatakse institutsioone, et nad aina uute väljakutsetega toime tuleksid, teistpidi on hulk jõude, kes neid nõrkusi otsivad, võimendavad ja ära kasutavad. Halvaks läheb siis, kui üks pool saavutab sellise ülekaalu, et teine lakkab tegutsemast.

Eesti paistab olevat just sellises kohas. Meie demokraatlike institutsioonide **arendamine on jäänud veidi kõngu**, sest võimumängud domineerivad demokraatliku süsteemi üle. Selle sümptomiteks on koalitsioonileppe ülimus, usaldushäätetused, kobareelnõud, obstruktsioonid, aga laiemalt nihe põhiseaduslike institutsioonide võimude lahususelt erakondade hegemooniale.

Sissejuhatus

Selle probleemi raport käsitle võtabki – et Eesti **demokraatlike institutsioonide arendamine** saaks sisse suurema hoo ja uue hingamise. Selleks, et suuta püsida konkurentsivõimelise muutuva maailma ja konkureerivate jõududega.

Raport ei ole kellelegi kolmandale suunatud, vaid jäädvustab lühikeses koosloome-protsessis sõnastatud arusaama sellest, kus me Eestis demokraatia mõtestamise, uurimise ja arendamisega oleme ning kuhu minna võiksime. Eesmärk on, et protsessis osalenud osapooled – teadlased, poliitikud, ametnikud ja vabaühendused –, kes igapäevaselt demokraatia mõtestamise ja arendamisega tegelevad, liiguksid veidi enam sarnases suunas ning suudaksid sellesse kaasa kutsuda ka ülejäänud Eesti demokraatia arendamise ökosüsteemi (vt joonis lk 6).

Raport on jagatud demokraatia arendamise **kolme faasi järgi**:

1. **mõtestamine** – demokraatia uurimisega tegelevad alusteadused (filosoofia, õigusteooria, sotsioloogia, poliitikateooria jne) ning rakendusteadused (valimisuuringud, institutsioonide uurimine jne);
2. **valideerimine** – avalik arutelu demokraatia arendamise ideede üle (sh demokraatiaharidus selle arutelu eeldusena) ning uute ideede katsetamine (nt arutleva demokraatia katsetused);
3. **arendamine** – uute avalikus arutelus toetust leidnud ning katsetuste kaudu valideeritud ideede institutsionaliseerimine demokraatlikku süsteemi.

Raport annab ülevaate nende faaside peamistest murekohtadest ning toob välja võimalikke arengusuundi ja uusi tegevusi. Raporti põhirõhk on esimesel faasil, kuna see oli protsessi jooksul enim fookuses.

Eesti demokraatia arenduse ökosüsteemi osapooled*

*need on näited, tegelikke osapooli on märksa rohkem ning paljud näiteks toodud organisatsioonid tegutsevad mitmes faasis

Mõtestamine

Valideerimine

Arendamine

ALUSTEADUS

RAKENDUSTEADUS

AVALIK ARUTELU

PILOTEERIMINE

INSTITUTIONALISEERIMINE

Fundamentaalsel tasemel filosoofiline ja teoreetiline demokraatia mõtestamine.

Olemasoleva demokraatliku süsteemi, institutsioonide, õiguse, kultuuri jms uurimine ja seiramine.

Arutelu demokraatia arendamise ideede üle meedias, sotsiaalmeedias ning institutsioonides endis.

Uute ideede katsetamine (nt kaasav eelarve, kliimakogud) enne nende süsteemset kasutusele võtmist.

Avalikku toetust pälvinud ja läbikatsetatud ideede kasutuselevõtt riiklikes institutsioonides.

Mõtestamine

1. FAAS

Demokraatia mõtestamine ja uurimine on **interdistsiplinaarne tegevus**, mis jaguneb paljude eri teadusharude vahel – politoloogia, filosoofia, ajalugu, õigusteadus, sotsioloogia jne. Neis toimub omakorda jagunemine **alus- ja rakendusteaduseks**. Esimesega tegelevad Eestis peamiselt ülikoolid ning viimasega lisaks neile erinevad mõttekojad ja uuringufirmad (nt Arenguseire Keskus, Balti Uuringute Instituut, Praxis, RAKE).

Peamised murekohad

Enamus demokraatiaalasest teadusest paikneb **sotsiaal- ja humanitaarteaduste** all. Seetõttu on demokraatia uurimise hetkeolukord suuresti seotud laiema sotsiaal- ja humanitaarteaduste olukorraga – ja see olukord **ei ole kiita**. Mitte selles mõttes, et meil poleks tublisid sotsiaal- ja humanitaarteadlasi – on küll. Taotletakse rahastust, kirjutatakse artikleid ja raamatuid, tehakse aktiivselt rahvusvahelist koostööd ja jõudumööda populariseeritakse ka siseriiklikule sihtrühmale.

Seis on raske selles mõttes, et nende teadlaste pingutused lähevad osaliselt süsteemselt raisku, kuna maailma **teadussüsteem on kaldu** sellise publitseerimisloogika poole, mis sobib paremini loodusteadustele ning edukast publitseerimisest sõltub omakorda rahastus, edutamine ja pea kõik muu, mis on akadeemilises maailmas oluline. See tähendab, et kõik teised valdkonnad on pidanud ellu jäämiseks püüdma muutuda rohkem loodusteaduste sarnaseks. See on nagu klassikaline karikatuur ronimiseksamist loomadega, kus järjekorras

Mõtestamine

ootavad ahv, elevant, kala ja teised loomad. Kui kõiki mõõdetakse ühe puuga, on osadel loomulikud eelised ning teised kaotavad sõltumata oma tublidusest või pingutuse määrast.

Sotsiaal- ja humanitaarteaduste üks eripära on see, et tegeletakse tihedamini **kohaspetsiifilise** uurimisega – näiteks Eestiga. Ka see on rahvusvahelises teadussüsteemis edu takistav tegur ja paneb teadlased valiku ette – kas uurida seda, mis pakub huvi rahvusvaheliselt (ja millel on parem potentsiaal aidata kaasa teadlase avaldamise ja rahastustootluste edule) või uurida seda, mis oleks oluline ja vajalik Eestile, kuid mille avaldamine on raskem ja ei edenda teaduskarjääri nii palju. Hullempi veel: tihti pole isegi sellist valikut, sest uurida saab seda, milleks rahastust on ning nii jäävad **Eesti vajadused** (meie riigi, kultuuri, ühiskonna püsimine ja areng) tihti tahaplaanile.

Teine nüanss, millega sotsiaal- ja humanitaarteadlased peavad arvestama, on keel. Teadust tehakse **inglise keeles**, suured teadusprojektid ja nende tulemused on ingliskeelsed. Inglisekeelse avaldamise eest saab süsteemis n-ö punkte (1.1 viiteid, konverentsidel esinemisi, tõenäolisemalt positiivseid rahastusotsuseid jne), eestikeelse kirjutamise ja/või tõlkimise eest teadussüsteemis neid eriti ei saa. See on rohkem **hobi** ja vabast ajast “ühiskonna teenimine”, mida aga just sotsiaal- ja humanitaarteadlastelt oodatakse Eestis väga palju.

Rahvusvahelise teadussüsteemi sees on ka **siseriiklik** teaduse tugisüsteem. See paistab aga laias plaanis eksisteerivat selleks, et võimestada sedasorti teadustööd, mis on edukas eelnevalt kirjeldatud rahvusvahelises teadussüsteemis või millel on selleks potentsiaali. Et rahvusvaheline teadussüsteem on aga kaldu, siis on seda paratamatult ka Eesti süsteem. Näiteks teaduse tippkeskuste meetme puhul läks esimesel perioodil sotsiaal- ja humanitaarteadustele kokku 11%, teisel perioodil 16,7%¹ (sh sotsiaalteadused jäid üldse välja). Sarnased proportsioonid esinevad

---

¹ Teaduse tippkeskuste meetme hindamine, Balti Uuringute Instituut, 2022

Mõtestamine

ka muude siseriiklike rahastusvoorude puhul – nt viimasest personaalsete uurimistoetuste voorust said sotsiaal- ja humanitaarteadused kahepeale kokku 20% kogu rahastusest². Need osakaalud on rahvusvahelise teadussüsteemi kallutatuse tagajärjed, mitte kellegi tahtliku töö tulemus.

Eraldi osa rahastusmudelist on rakendusuuringute tellimine, mille peamine probleem seisneb selles, et tellitakse enamasti väga praktilisi asju (nt finantsmõjud) ning põhimõttelisematele teemadele (näiteks Riigikogu roll põhiseaduslikus süsteemis) **ei ole tellijaid**.

See kõik on demokraatia uurimise seisu jaoks lihtsalt **kontekst**. Iga demokraatia uurimise allharu on selles kontekstis veidi erinevas olukorras, mõnel läheb kirjeldatust palju paremini, kuid üldpilt kujuneb siiski sellest laiemast kontekstist lähtuvalt. Nii on juhtunud, et mitmed riiklikult olulised demokraatia teemad on nii uurimise kui ka õpetamise mõttes **jäänud Eestis kõngu**. Spetsiifiliselt Riigikogu uurimine on 2010. aastatest eriti kõngus: vähem on ilmunud teaduslikke või isegi populaarteaduslikke artikleid, kaitstud lõputöid, tehtud teadusprojekte.

On oluline mõista, et need mõjud ei ole jäänud ainult teadusse, vaid kandunud edasi ka õppesse. Vähem teadusraha tähendab vähem teadlasi, vähem teadlasi vähem õppejõude ning see viib (ja on viinud) aja jooksul ainete ja lõpuks tervete õppekavade kadumiseni. See kõik on omakorda viinud **järelkasvu** puuduseni, kus bakalaureusest doktorantuurini ei ole peale kasvamas oluliste demokraatia teemadega tegelevaid noori. See on riigi jaoks väga pika vinnaga ja pikaajaliste tagajärgedega probleem.

Kui tahta, et demokraatia uurimine Eestis edaspidi kasvaks nii, et sellest oleks enam kasu Eesti riigi arengule, siis tuleks astuda aktiivseid samme selle võimaldamiseks.

---

² Personaalsete uurimistoetuste 2022. a taotlusvoorukokkuvõte, Eesti Teadusagentuur

Võimalikud lahendused

Idealis oleks mõistlik seda kirjeldatud **süsteemset probleemi** lahendada, ent protsessis osalenud pidasid realistlikumaks lisada riiklikult tähtsatel demokraatia-teemadel täiendavaid **erandeid**.

Peamine lahendus: demokraatia uurimise tugimehhanism

Kõige põhimõttelisem protsessist sündinud ettepanek ongi riiklikult tähtsatele demokraatia uurimise valdkondadele (politoloogia, riigiõigus, poliitika filosoofia, riigi ajalugu jne) luua Eesti-sisene teaduse **tugimehhanism (sh rahastus)**. Sarnaselt rahvusprofessoridele ja Riigiõiguse sihtkapitalile oleks selle laiema mehhanismi mõte lihtne – stimuleerida riigi tuleviku jaoks olulisi demokraatia-teemasid teaduslikult käsitlema ja vastavaid arenguid seirama, sõltumata rahvusvahelise teadusrahastuse kättesaadavusest või neil teemadel teadusartiklite avaldamise võimalikkusest.

Selle mehhanismi vahetu eesmärk oleks julgustada olemasolevaid teadlasi uurima ja seirama Eesti demokraatia jaoks olulisi teemasid, kuid pikemas perspektiivis võiks sel olla oluline mõju demokraatia uurijate **järelkasvu** tekkimisele (kasvõi ainult läbi selle mehhanismi, et tudengid valivad oma lõputööde teemasid tihti valikus olevate juhendajate teadusteemade järgi, kuid laiemalt siiski lk 9 kirjeldatud teaduse ja õppe seoste kaudu).

Protsessis arutati ka selle mehhanismi konkreetsemat **vormi** – näiteks luua mõne ministeeriumi, Teaduste Akadeemia või ETAGi alla demokraatia uurimise sihtkapital või algatada demokraatia-teemalised rahvusprofessorid. Kuigi selle osas ei selgunud parimat lahendust, oldi ühel meelel, et sellel teemal võiks olla oma kindel institutsionaalne “kodu” ja selge vastutaja. Igal juhul vajaks see lahendus enne teostust põhjalikumat analüüsi ja läbimõttlemist.

Mõtestamine

Lisalahendused

- Toetada ja arendada (nt 1.3/1.2 pealt 1.1 peale liikumist) **eestikeelseid teadusajakirju**, kuhu saab kirjutada demokraatia-alaseid artikleid.
- Ministeeriumid tellivad rakendusuringuid silodes, tihti üksteist dubleerides. Selle mure leevendamiseks võiks luua ühise **uuringute andmebaasi**.
- Teha **alalist demokraatiaseiret** Eesti sees, mis keskenduks meie põhiseadusliku süsteemi toimimise hindamisele, näiteks Arenguseire Keskuse kaudu. Piloodina võiks kaaluda maailma parlamentide parimate praktikate kaardistust.
- Luua Riigikogus demokraatia uurimise ja arendamise **komisjon** või toetusgrupp (või täiendada selliste ülesannetega põhiseaduskomisjoni tööd), et suurendada poliitilist "tellimust" riiklikult oluliste teemadega tegelemiseks.
- Katsetada **muude teaduse rahastamise viisidega**, näiteks ühisrahastusega (kuigi seda väga realistlikuks variandiks ei peetud).

Uurimisteemade ootused

Lisaks süsteemi hetkeolukorra mõtestamisele ja probleemidele lahenduste otsimisele kaardistasime protsessis konkreetseid uurimisteemasid, mille osas oli eri osapooltel ootusi. Osalejatele tundus vajalik teha regulaarset ülevaadet demokraatia uurimise teemadest ja seisust Eestis, et selle põhjal edaspidi süsteemsemalt rahastust ja ootusi suunata.

Sisulistest uurimisteemadest toome järgnevalt välja rohkem tähelepanu saanud.

- Põhiseaduslike institutsioonide areng ja nende rollide muutumine ajas. Institutsioonide (sh eriti Riigikogu, presidendi, õiguskantsleri) roll põhiseaduslikkuse järelevalves.
- Erakondade sisedemokraatia arengud ja probleemid.

Mõtestamine

- Rahvaalgatuse mehhanismi mõju analüüs ja alternatiivsed rakendusviisid.
- Kodanikuühiskonna roll demokraatia arendamises ja järelvalves.
- Demokraatlik kultuur vs juriidilised reeglid.
- Ootused Riigikogu liikme meediasuhtlusele, sh sotsiaalmeedia suhtlusele.
- Millised on parimad demokraatia tervise indikaatorid? Sh kuidas mõõta protsesside kvaliteeti ja demokraatlikkust?
- Kaardistada teadmussiiret Eesti sotsiaal- ja humanitaarteadustest demokraatia teemadel.

Valideerimine

2. FAAS

Selle faasi kandev idee on, et demokraatlikes riikides peavad oluliste institutsioonide arendamise ideed enne rakendamist läbima sisulise avaliku arutelu ning praktilise katsetamise.

Peamised murekohad

Avaliku arutelu osas (sh demokraatia üle) tuvastati protsessis hulganisti erinevaid murekohti. Kõige olulisemaks mureks kujunes see, et demokraatiast räägitakse meedias tihti vaid päevapoliitika **kõrvalnoodina** ning viimane on liiga tihti meelelahutuslik vaatemäng sisulise arutelu asemel. Tähelepanu saavad reitingud ja erakondade sisepoliitilised võitlused – neid võimendatakse ja käsitletakse spordivõistluse võtmes.

Neid “võistlusi” kommenteerivad meedias demokraatia perspektiivist enamasti **samad inimesed**. Peamiselt seetõttu, et neid kommenteerimisvõimelisi inimesi on Eestis lihtsalt nii vähe. Kui vaid saaks laiemalt poliitikast huvitunud kommentaatorid demokraatia toimimist kajastama, tabaks mitu kärbest ühe hoobiga.

Veel enam: poliitikute aruteludest valib meedia klikijanuselt tihti just need hetked ja näited, kus kõige vähem sisu on leida, aga kus mõni inimlik konflikt või nõrkus esil on. Sellest saavad avalikkusele eeskujuks peamiselt **halva arutelukultuuri näited**. Ideaalis võiks just Riigikogu olla ühiskonna “esisalong”, kujundades

Valideerimine

oma eeskuju kaudu ühiskondlikke arutelusid sisukamaks ja väarikamaks.

Sellega seondub ka järgmine probleem – kuidas meedia **kujutab inimesi**, kes astuvad poliitikasse. Lauljast, teadlasest, ettevõtjast saab järsku poliitik ning see tähendab, et edaspidi võib inimest kohelda juba ennetavalt omakasupüüdliku parteisõdurina, keda maksab kahtlustada kõigis pahedes. Selline käsitus ei soodusta väarikate inimeste poliitikasse siirdumist ning mõjub demotiveerivalt ka neile, kes sinna siiski suunduda otsustavad.

Samal ajal võiks avaliku arutelu üheks eelduseks olla tugevalt **sisedemokraatlikud erakonnad**, kus toimub sisukas sisemine arutelu, mis annab eeskuju ülejäänud ühiskonnale. Kahjuks on siingi meedial pigem negatiivne roll, raamistades sisedemokraatia ilminguid (eriarvamused) hoopis sisemise nõrkusena ning stimuleerides erakondades tugeva käega juhtimist.

Selle taustal paistab veel üks probleem olevat tekkinud - erakonnad suhtlevad **omavahel** järjest vähem. Nii saab poliitilisest erimeelest alus täielikuks usaldamatuseks ja polariseerumiseks.

Ja viimaks on avaliku arutelu kõige fundamentaalsemaks eelduseks **inimeste võime** selles osaleda. Seepärast oli jutuks ka **demokraatiaharidus** koolides ja mitteformaalses hariduses. Sai tehtud järeldus, et me võime noortele õpetada, palju tahame, kuid kui neil puudub demokraatiakogemus või veel enam, kui kõik neid ümbritsev on lausa ebademokraatlik - kodu, kool, töökoht - siis see haridus ei aita.

Võimalikud lahendused

Avalik arutelu demokraatia üle saab paremini toimida, kui inimestel on **kogemuslik** tajumise demokraatlikust kultuurist (koolis, korteriühistus, tööl) ning **avalikkuse** ees

Valideerimine

(meedias, sotsiaalmeedias) toimuv suhestub selle kogemusega positiivselt.

Ajakirjandusväljaannete demokraatia **hea tava** - suuremad meediaväljaanded võiksid omavahel kokku leppida teatud käitumisnormides, millest võiks olla kasu avaliku arutelu sisukamaks muutmiseks ja ühiskondliku polariseerumise vähendamiseks. Sellesse tavaesse võiksid näiteks kirja saada: a) poliitikute kajastamine väärilt (see ei tähenda, et kriitikat ei või olla), mitte nagu kollane meedia kajastab tõsielustaare; b) mitte refereerida sensatsioonilisi hetki Riigikogu saalist, vaid sisulisi arutelusid; c) mitte käsitleda erakondade sisedemokraatia ja pluralismi ilminguid nõrkuse või muu negatiivse nähtusena.

Erakondadevahelise avaliku konflikti eskaleerumise vältimiseks on mitmetes teistes Euroopa riikides kasutusel suletud vestluste korraldamine erakondade vahel nn *Chatham House* reeglite alusel. Need arutelud aitavad vältida avaliku arutelu ülekuumenemist ja neist võiks ehk kasu olla ka Eestis.

Paljudes riikides on eraldi **koolitusprogrammid** ja muud tugimehhanismid **erakondadele**, et aidata neil tugevdada oma sisedemokraatiat ja koolitada sisukat järelkasvu. Tugevama sisedemokraatiaga erakonnad osalevad avalikus arutelus julgema ja sisulise vestluspartnerina, mitte ei korda fikseeritud jutupunkte. Lisaks võiksime digiriigina selleks kasutusele võtta häid digilahendusi.

Hulk arutelu läks protsessis **demokraatiahariduse** peale – vastamaks, kuidas tagada, et koolidest kasvaks peale demokraatlikku kultuuri kogenud noored. Selleks võiks koolides rakendada sisedemokraatiat (nt kaasav eelarve), kaasavat juhtimist (andmaks ka õpetajatele osalus kogemuse) ning õpetada konfliktide lahendamise ja dialoogide pidamise (ning nende modereerimise) oskuseid.

Erinevate ühiskonnauuringute, sh demokraatiaseire **tulemuste** osas peaksid toimuma väga sisukad avalikud arutelud (nt rahvakogu jms meetodil).

Arendamine

3. FAAS

Demokraatia uurimine, mõtestamine ja selle üle avalikult arutamine võiks viia **muutusteni** konkreetsete demokraatlike institutsioonide toimimises. Selleks peaks aga toimuma pidev mõtestatud töö, mis eeldab omakorda, et keegi selle eest vastutab.

Peamised murekohad

Olukorra kirjeldamisel tulebki alustada vastutusest. Peamine probleem seisneb hetkel selles, et keegi otseselt ei vastuta kogu põhiseadusliku **süsteemi toimimise ja arendamise** eest. Igal institutsioonil on oma spetsiifilised ülesanded ning süsteemi kui terviku areng ei kuulu kellegi “portfelli”.

See tähendab, et kõigepealt on puudu järjepidev sisemine demokraatia **seire** ja seega ka ülevaade demokraatia institutsionaalsest **tervisest**, mis aitaks tuvastada probleeme. Teisalt on puudu institutsionaalsed **arendustegevused** ja visioon sellest, kuidas institutsioonid saaksid paremini toimida. See tähendab, et riiklikul tasandil puudub teema **omanik**, kes võiks olla riiklikult tähtsate demokraatia-teemade teadusliku uurimise “tellija” ja rahastaja.

Hetkel on peamine “arendusmuskel” **Riigikantseleis**, kes tegeleb avatud valitsemise arendamise, kaasamise ja osaluse ning muude selliste temadega. Samuti tegutseb presidendi juures **Eesti Koostöö Kogu**, mis haldab ja arendab rahvaalgatuse kodulehte ning teeb muid demokraatiaprojekte. Ent kumbki neist ei tegele, ega saagi tegeleda põhiseadusliku süsteemi kui tervikuga.

Arendamine

Peamine lahendus: luua põhiseaduslike institutsioonide arendaja

Tuleks luua põhiseaduslike **institutsioonide juurde osapool**, kelle roll on hoida süsteemi tervikuna hästi toimimas ning kes sel eesmärgil tegeleks olukorra seiramise ja proaktiivse arendustegevusega. See tegevus peaks toimuma kõigi erakondade osalusel (nt nõukogu formaadis), et päevapoliitika tõmbetuuled ei häiriks. Seda funktsiooni saab täita kas mõni uus instants või lisada see roll mõnele olemasolevale (nt Riigikogu Kantselei või õiguskantsleri juurde). Ilmtingimata ei ole vaja uut asutust, vaid ainult, et see roll oleks selgelt määratletud kellegi vastutusena ning sel kellelgi oleks ette nähtud eelarve selle vastutuse sisuliseks kandmiseks.

Selle osapoole tegevusampluaasse peaks ideaalis mahtuma ka **erakondade arendus**, eeskätt sisedemokraatia ja sisemine demokraatia mõtestamise võime. Varasemast on võtta idee tasandile jäänud algatus luua nn demokraatia arendamise sihtasutused erakondade juurde. Kuigi selle mõtte taaselustamine ei tulnud protsessis esile, siis selline vajadus on tuvastatud. Erakondade arendusega seotud vajadusi võiks täita üks ühine osapool, mitte igal erakonnal oma üksus.

Lisaks kesksele osapoolele peaks igal juhul tekkima ka **Riigikogu Kantseleisse** eraldi võimekus tegeleda Riigikogu arendustegevusega. Vastasel juhul jäävad arendusideed lihtsalt kriitikaks, mida keegi lahendada ei suuda, kuna pole mahti.

Kõige eelneva toetamiseks ja poliitilise tellimuse pidevaks sõnastamiseks võiks tekkida vastavate teemade **Riigikogu komisjon** või toetusgrupp.

Lisalahendused

- **Arenguseire Keskus** võiks teiste teemade kõrval uurida ka Riigikogu ennast. Kas või esialgu analüüsida seda, mida mujal parlamendid teevad ja millised on parimad praktikad, kuidas on parlamente uuendatud ja arendatud.

Arendamine

- **Katsetama** peaks erinevaid demokraatlikke **meetodeid** (arutleva demokraatia mudelid, töökorralduslikud muudatused jne), et tuvastada neid, mis Eesti süsteemi alaliselt sobida võiksid.
- Riigikogu juhatuse ülesannete sekka võiks lisanduda ka **parlamendiarenduse** ja sellekohase visioneerimise eestvedamine.
- **Erakonnad** tuleks kaasata demokraatliku süsteemi arendamisse. Oluline on leida viisid erakondade vahel konstruktiivse koostöö koordineerimiseks (nt selle uue osapoole kaudu, aga võimalik, et on muidki häid viise). See oleks koht, kus poliitilist tahet Eesti demokraatliku süsteemi arengu osas pidevalt mõtestataks ja sõnastataks.
- Demokraatiaarendusse peaks kaasama ka **ettevõtjate liidud**, et nemad näeksid tugevamas demokraatias oma edu alust, mitte lobitegevuse takistust.
- Eesti-sisene demokraatia-arendus peaks aktiivselt suhestuma **rahvusvaheliste** demokraatia arendamise võrgustikega, et lähtuda parimatest praktikatest ja teiste kogemustest.

Mis saab edasi?

Lõppenud protsessi ja käesoleva raporti näol oli tegemist esialgse **katsetusega**. Väga erinevate osapoolte aktiivne osavõtt ja panustamine andsid signaali, et nende teemadega on vaja suuremas mahus edasi tegeleda.

Demokraatia Arendamise Keskus jätkab antud teemadel rahvusvahelise **võrgustiku** ehitamist, mille kaudu tuua Eestisse aina enam demokraatia arendamise alast teavet (häid praktikaid ja eksperte) ja **koostöövõimalusi** (teadusprojekte ja võrgustumisvõimalusi). Loodava rahvusvahelise võrgustiku üks eesmärkidest saab olema selliste protsesside ja raportite regulaarne tegemine kõikjal Läänemere-piirkonnas. Seetõttu ei jää käesolev raport kindlasti viimaseks omataoliseks, vaid hakkab loodetavasti ilmuma **regulaarselt** ja järjest süsteemsema sisuga.

Seoses sellega korraldab keskus 2023. aasta 8. septembril rahvusvahelise **demokraatiakonverentsi** Tallinnas (democracy.ee/sauna) ning jätkab selle korraldamist iga-aastaselt. Lisaks korraldab keskus 2023. aasta augustis **Arvamusfestivalil** demokraatia-ala, kus teiste arutelude seas tulevad jutuks ka siinses protsessis tuvastatud murekohad ja lahendused.

Lisa 1: protsessis osalenud inimesed

Andrus Villem

Küll Taro

Anett Linno

Leif Kalev

Anu Kärtner

Liia Hänni

Archibald-Stiwan Kald

Liina Eek

Christo Alliksoo

Maiu Lauring

Erle Enneveer

Mall Hellam

Eva Piirimäe

Margit Muul

Steven-Hristo Evestus

Marju Luts-Sootak

Georg Sootla

Mart Veliste

Heleene Lippmaa

Ott Lumi

Henri Kõiv

Paula Kägu

Henri Otsing

Petrik Saks

Iti Aavik

Piia Schults

Joanna Kurvits

Raul Steinberg

Kaido Jõgeva

Siiri Sillajõe

Kairi Tilga

Teele Pehk

Karl Lembit Laane

Tiina Randma-Liiv

Karl-Hendrik Pallo

Toivo Keva

Kerdi Raud

Tõnis Saarts

Kristina Mänd

Triin Mirjam Tark

Kristina Reinsalu

